

СТИМУЛОВАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ
ВДОСКОНАЛЕННЯ МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЦИВІЛЬНОГО ФЛОТУ

Анжела СВАРИЧЕВСЬКА,

Інститут військово-морських сил

Національного університету "Одеська морська академія"

rugaena@ukr.net

ENCOURAGING INDEPENDENT WORK IN THE
UKRAINIAN LANGUAGE AS A MEANS OF
IMPROVING THE LANGUAGE-COMMUNICATIVE
COMPETENCE OF FUTURE CIVILIAN FLEET OFFICERS

Anzhela SVARYCHEVSKA,

Naval Institute of National University "Odesa Maritime Academy"

ORCID: 0000-0002-0954-101X

Анжела Сваричевская. Стимуляция самостоятельной работы с украинского языка как средство усовершенствования языковой и коммуникативной компетенций будущих офицеров гражданского флота. Актуальность публикации обусловлена направленностью современных лингводидактических исследований к созданию оптимальных условий для улучшения процесса обучения студентов высших учебных заведений разных профилей. Определение позитивного влияния самостоятельной работы студента на усовершенствование языковой и коммуникативной компетенций будущих офицеров гражданского флота составляет научную новизну статьи. Методами исследования послужили анализ и синтез, педагогическое наблюдение и моделирование, сравнение и обобщение. Выводы выполненного исследования дополняют методику преподавания украинского языка, учение о самостоятельной работе студента как средстве усовершенствования языковой и коммуникативной компетенций будущего специалиста.

Ключевые слова: языковая компетенция, коммуникативная компетенция, студенты нефилологических специальностей, самостоятельная работа, украинский язык.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зміни в усіх сферах сучасного життя вимагають від вищої освіти не лише здійснювати професійне навчання, а й виховувати грамотних, національно свідомих, духовно збагачених фахівців, чий рівень знань відповідає вимогам суспільства та швидкому темпу сучасного інформаційно-технологічного розвитку. У процесі підготовки фахівця нині важливим є набуття студентами навичок фахового мовлення, що дає змогу передавати максимально вичерпно та повно інформацію у процесі комунікації¹. Окрім того, нормативна комунікація державною мовою є запорукою створення позитивного іміджу особи у сфері реалізації її професійних інтересів.

Для студентів різних спеціальностей, у тому числі й майбутніх офіцерів цивільного флоту, знання державної мови є обов'язковим компонентом та ознакою фаховості. За слушним зауваженням С. В. Шевчук, "наявна об'єктивна потреба створення і впровадження в систему професійної освіти нової фахової ділової комунікації, тобто мовної освіти. Вона має забезпечити формування та розвиток комунікативної професійно орієнтованої компетенції особистості, яка здатна зреалізувати свій творчий потенціал на потреби держави". Окрім вивчення української мови в межах навчальної дисципліни "Українська мова за професійним спрямуванням", для

вдосконалення навичок фахової комунікації майбутніх фахівців, а також з метою розвитку мовнокомунікативної компетентності необхідно стимулювати студентів до самостійних занять у позанавчальний час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За визначенням учених-лінгводидактів, мовнокомунікативна компетенція передбачає сукупність кількох складників: лінгвістичної, предметної, прагматичної та технологічної компетенцій (К. Климова, Л. Овсієнко, М. Пентилюк, О. Тур). У такому потрактуванні *лінгвістична компетенція* – сукупність знань про структуру мовної системи, уміння оперувати набутими знаннями у професійній діяльності (аналізувати, зіставляти, групувати факти мови, використовувати методи відповідного лінгвістичного опису); *предметна компетенція* – професійні знання з філологічних дисциплін, уміння їх застосовувати у процесі комунікації; *прагматична компетенція* – наявність знань про сутність та особливості комунікації, оволодіння потенціалом дидактичного курсу, орієнтація на аналіз взаємодії комунікантів у педагогічному спілкуванні; *технологічна компетенція* – спроможність чітко й виразно висловлювати власні думки, знати закони техніки мовлення (правильна постановка дихання, розвиток голосу, чіткої та зрозумілої дикції, нормативної орфоєпії)².

Водночас Н. Синягіна виокремлює такі компонен-

¹ Shevchuk S.V. Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam [Ukrainian language for professional purposes], K.: Alerta, 2014, P. 19 [in Ukrainian].

² Symonenko T. V. Formuvannia profesiinoini movnokomunikativnoi kompetentsii studentiv filolohichnykh fakultetiv [Formation of professional linguistic competence of students of philological faculties], Avtoreferat disertatsiyi na zdobuttya naukovoogo stupernya kandidata filologichnih nauk, Kyiv, 2007, P. 4 [in Ukrainian].

ти мовнокомунікативної компетентності: толерантність, комунікативність, упевненість в собі, адаптивність, самовладання, тактовність, цілеспрямованість, організаторські здібності, відповідальність тощо³. За слушним зауваженням М. Шиліної, основними критеріями професійної цінності фахівця з вищою освітою є “реалізація людиною своїх індивідуальних особливостей, рис, якостей, здібностей і потенціалу; визначення особистісних якостей, які б відповідали вимогам, нормам, цінностям соціуму; передбачення своїх потенційних якостей; проектування власного розвитку, що включає переосмислення, коригування чи зміну мети”⁴. Крім вищезазначених, до цього переліку зараховують здатність особистості ефективно використовувати мовні засоби для виконання комунікативних завдань у різних ситуаціях спілкування (І. Лисичкіна, О. Михайлова, Л. Пелепейченко, В. Посмітна).

Підготовка кваліфікованих конкурентоспроможних фахівців, які орієнтуються в суміжних галузях, готові до професійного зростання та підвищення професійної мобільності, передбачає, що обов’язковим компонентом освітніх і навчальних програм є здатність студентів до самоосвіти, самостійного опрацювання нового матеріалу та аналізу, синтезу інформації⁵. Саме тому стратегічним завданням розвитку сучасного суспільства є вивчення засобів і методів педагогічного стимулювання самостійної роботи студентів⁶.

Мета статті – проаналізувати та описати методику вдосконалення мовнокомунікативної компетентності майбутніх офіцерів цивільного флоту та педагогічні передумови стимулювання самостійної роботи студентів на заняттях з навчальної дисципліни “Українська мова за професійним спрямуванням”.

Актуальність статті зумовлена тим, що формування й удосконалення мовнокомунікативної компетентності студентів вищих навчальних закладів вузьких спеціальностей в лінгводидактиці досі належним чином не було досліджено.

Для досягнення мети використано комплекс взаємодоповнювальних **методів дослідження**: *аналіз* науково-методичної літератури з метою визначення стану розробленості та перспектив досліджуваної проблеми, *порівняння* та *узагальнення* різних поглядів та досвіду організації професійної та комунікативної підготовки майбутніх офіцерів цивільного флоту; *аналіз і синтез* результатів дослідження, *моделювання* – для виявлення педагогічних умов розвитку мовнокомунікативної компетентності, *педагогічне спостереження* за навчальним процесом.

Наукова новизна наукового дослідження полягає в тому, що встановлено навчально-методичні особливості

викладання дисципліни “Українська мова за професійним спрямуванням” для удосконалення мовнокомунікативної компетентності майбутніх офіцерів цивільного флоту та стимулювання самостійної роботи студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні концептуальні положення вищої освіти загалом сконцентровані на створенні психолого-педагогічних умов реалізації особистісно орієнтованого і індивідуально-творчого підходів, що надають можливість перетворити процесу навчання і виховання в процес самонавчання, самоосвіти, саморозвитку, самовиховання, самоврядування, самоорганізації, самоконтролю. Найважливішими засобами комплексної мовнокомунікативної компетентності фахівців І. Дроздова вважає мовну й мовленеву складові: “Для фахівців нефілологічного профілю, які здійснюють організаційно-управлінську діяльність у сфері виробництва і технологій, практичну значущість мають навички і вміння грамотного й ефективного використання мовних засобів для вилучення, оброблення, продукування і ретрансляції спеціальної інформації відповідно до потреб професійного спілкування”⁷.

У процесі вдосконалення мовнокомунікативної компетенції під час занять з навчальної дисципліни “Українська мова (за професійним спрямуванням)” виникає низка проблемних аспектів, для вирішення яких необхідне застосування комплексної методики, що передбачає реалізацію педагогічних умов, серед яких пріоритетними є:

застосування навчальних тренінгів для мотивації курсантів до професійного спілкування засобами української мови;

використання під час вивчення дисципліни “Українська мова за професійним спрямуванням” показників мовно-мовленнєвого компонента комунікативної компетентності майбутніх офіцерів цивільного флоту;

формування в курсантів системи знань щодо засобів української мови (засоби мовного характеру – лексика, фразеологія, граматики, синтаксис; методичні засоби – вправи, тестування, складання словників).

З метою удосконалення мовнокомунікативної компетентності та вільного професійного спілкування студенти вищих навчальних закладів повинні мати достатній лексичний запас фахової термінології, оскільки специфіка такої комунікативної діяльності передбачає велику кількість термінів, що активно обслуговують сферу цивільного мореплавства. Ученими-філологами доведено, що спеціальні галузеві терміни становлять понад 60 % професійної лексики фахівця, решту посідає загальнонаукова термінологія та загальноживані лексеми, а термінологічна лексика має велике значення для науково-виробничої комунікації, сприяючи її інтелектуаліза-

³Sinyagina N.Yu. “Psikhologicheskie osobennosti pedagoga dopolnitel'nogo obrazovaniya” [Psychological features of the teacher of additional education], *Vneshkol'nik* [Out-of-school student], 2002, № 2, P. 28 [in Russian].

⁴Shylyina N. “Komunikatyvna kompetentsiia yak nevidienna skladova suchasnoi osvity” [Communicative competence is an integral part of modern education], *Znannia. Osvita. Osvichenist: I Mizhnarodna naukovo-praktycha konferentsiya (veresen 2012 roku)* [Knowledge, education, education: 1st International Scientific and Practical Conference (September 2012)], Vinnytsia, 2012, P. 2. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/znanosv/2012/txt/shylyina.pdf>

⁵Vardanian A. O. Formuvannya profesiino-movlennievoi kompetentnosti maibutnix likariv [Formation of professional-speaking competence of future doctors], *Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata pedahohichnykh nauk*, Khmelnytskyi, 2017, P. 126 [in Ukrainian].

⁶Butenko T. O. Formuvannya komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnix inzheneriv u protsesi vyvchennia psykhologo-pedahohichnykh dystsyplyn [Formation of communicative competence of future engineers in the process of studying psychological and pedagogical disciplines], *Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata pedahohichnykh nauk*, Vinnytsia, 2011, P. 34 [in Ukrainian].

⁷Drozдова І. Р. Наукові основи формування українського професійного мовлення студентів нефілологічних факультетів ВНЗ [Scientific bases of formation of the Ukrainian professional speech of students of non-philological faculties of higher educational institutions], Kharkiv: KhNAMH, 2010, P. 32 [in Ukrainian].

ції, полегшує процес засвоєння знань та реалізації їх у майбутній фаховій діяльності⁸.

Водночас метою педагогічного стимулювання самостійної роботи студентів є досягнення творчого рівня особистості і трансформація навчально-виховного процесу в усвідомлену і мотивовану систему самоосвіти і мовного та мовленнєвого самовдосконалення, що забезпечує гармонійний розвиток професійно-особистісних якостей.

Для активізації самостійної роботи студента, його орієнтації на розвиток особистих професійних якостей, у тому числі й мовнокомунікативної компетентності, необхідно моделювати в навчально-пізнавальній діяльності ситуації, які актуалізують потребу рефлексії в розвитку особистості студента. Студент виявляється здатним скоригувати свою діяльність, свою активність, сформулювати себе як "Я – концепція".

Для майбутніх офіцерів цивільного флоту характерне різноманіття пізнавальних стратегій, обумовлених специфічною ціннісними орієнтаціями та особистим досвідом розв'язан-

ня навчальних проблем. Саме тому важливим завданням викладача української мови для формування та розвитку мовнокомунікативної компетентності є створення умов для активної пізнавальної діяльності студента з урахуванням індивідуальних можливостей і особливостей вищого навчального закладу. При цьому важливими для успішного педагогічного впливу є умови діяльності (наукова організація праці, організаційні форми роботи), особливості міжособистісних стосунків, а також індивідуально-психологічні особливості студентів, їхнє прагнення до розкриття творчого потенціалу (мотиваційні пріоритети, рівень знань і умінь, вікові особливості).

Підґрунтям для виокремлення рівнів активності самостійної роботи студентів стали, *по-перше*, знання про системність, ситуативність та періодичність діяльності, про її склад і структуру, суб'єкти, об'єкти, їх взаємодію, аксіологічні цінності і потреби, а *по-друге*, уявлення про рівні засвоєння знань, умінь і навичок: репродуктивний (учнівський і типовий); продуктивний (евристичний і творчий) (табл. 1).

Табл. 1. Рівні активності (ситуативний, репродуктивний, продуктивний)

Основні напрямки самостійної роботи	Організаційно-педагогічні умови стимулювання самостійної роботи
Самоосвіта	Формування знань з оволодіння методами самостійної роботи.
Інтелектуальний саморозвиток	Навчально-методичне та інформаційно-комп'ютерне забезпечення.
Самоорганізація	Формування мотиваційно необхідної сфери самоосвіти і самовдосконалення.
Самовиховання	Практично-навчальна діяльність з самостійної роботи.
Самовдосконалення	Контроль і корекція.

У контексті розвитку мовнокомунікативної компетентності самостійну роботу ми розглядаємо як динамічну систему активних, впорядкованих і цілеспрямованих дій.

На підставі педагогічного спостереження рівні активності самостійної роботи з української мови майбутніх офіцерів цивільного флоту визначаємо таким чином:

1. Ситуативний (низький рівень). Мотиваційний компонент цінності і необхідності самостійної роботи з української мови відсутній або нестійкий, як і потреба в ній. Самостійні заняття здійснюються ситуативно, за змістом та структурою є простими, а ставлення до таких занять не передбачає перспективи розвитку ні в особистісному, ні в професійному плані; знання та вміння організувати самостійну діяльність відсутні, у студентів немає зацікавленості такими заняттями.

2. Репродуктивний (середній рівень). Мотиваційно необхідна сфера самостійної роботи має певну спрямованість, але не завжди виражена, послідовно стійка і цілеспрямована. Самостійні заняття проводяться періодично, за складом, структурою і взаємодією відрізняються певною логікою, послідовністю і складністю, але в основному в плані простих форм їх організації і не завжди чітко вираженою систематичністю. Можливе

опрацювання додаткової літератури. Ставлення до самостійних занять з української мови загалом позитивне, має знаннєву основу і певну перспективу розвитку. Основні напрями самостійної роботи мають не повний склад і передбачають не всі компоненти. Здатність організувати самостійну діяльність проявляється на учнівському і типовому рівнях.

3. Продуктивний (високий рівень). Мотиви і потреби в самостійній роботі мають чітко виражену спрямованість і стійкість. Пізнавальні інтереси, самоосвіта і передусім правописне та комунікаційне самовдосконалення включені в структуру життєвих цінностей, відрізняються усвідомленою перспективою розвитку, необхідністю для успішного становлення фахівця. Самостійні практичні і теоретичні заняття проводяться систематично, характеризуються логічністю, складністю і різноманіттям форм організації, проявляється інтерес до визначення спільної думки, в груповому спілкуванні – до комунікації та дискусії.

З урахуванням аналізу науково-методичної літератури, власного педагогічного досвіду та спостереження пропонуємо виокремити такі напрямки самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів та організаційно-педагогічні умови її стимулювання (табл. 2.).

⁸ Hrydzuk O. "Doslidzhennia sotsialnykh chynnykiv formuvannia movnokomunikatyvnoi kompetentnosti studenta (na materialy opytuvannia studentiv lisotekhnichnykh spetsialnostei)" [Research of social factors of formation of the student's linguistic and communicative competence (on the material of the survey of students of forestry specialties)], *Naukovi zapysky Ternopil'skoho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohika* [Scientific notes of Ternopil Pedagogical University. Series: Pedagogy], Ternopil, 2017, № 1, P. 129 [in Ukrainian].

Основні напрямки самостійної роботи	Організаційно-педагогічні умови стимулювання самостійної роботи
<i>Самоосвіта</i> (розширення ерудиції і поглиблення знань в галузі української мови, її соціально-духовних і особистісних цінностей).	Лекції, семінари, бесіди, конференції, реферативні роботи, ознайомлення з літературою. Навчально-методичне і інформаційно-комп'ютерне забезпечення самостійної роботи. Формування світогляду навчальної активності і самоосвіти, значущості професійних і соціально духовних цінностей української мови. Диференціація і індивідуалізація потреби пізнання. Мотивація кожної дидактичної одиниці (Що? Навіщо? З якою метою? Що це дає? Чому так, а не інакше?).
<i>Інтелектуальний саморозвиток</i> (досягнення обґрунтованості і усвідомленості навчальної інформації, здатності застосовувати її у практичній фаховій діяльності).	Семінари, дискусії, тренінги. Навчання методів аналізу, синтезу, узагальнення і систематизації знання. Проблемне, ігрове і контекстне навчання. Мотивація творчості, філософії і психології мислення та інтелекту.
<i>Самоорганізація</i> (вдосконалення і індивідуалізація системи самоорганізації).	Семінари, ділові ігри, бесіди. Навчання умінь планування, конструювання і моделювання самостійної діяльності, самоконтролю і самокорекції в ній. Мотивація інтересу, доцільності, творчого підходу до самостійної діяльності і змісту моделювання.
<i>Самовиховання</i> (оволодіння уміннями, що забезпечують високий рівень розвитку самокорекції).	Семінари, тренінги, ознайомлення з літературою. Вивчення методів самопізнання, самоспостереження, самоаналізу, самопереконання, самонавіяння і психічної саморегуляції. Мотивація розвитку особистості самоврядування і самоактивізації діяльності. Лекції, семінари, практичні заняття, бесіди. Навчання на практиці різних методів і технологій формування правописної, комунікативної компетентностей. Створення умов для реалізації мовно-мовленнєвих інтересів і потреб у позанавчальний час.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, здатність особистості ефективно використовувати мовні засоби для виконання комунікативних завдань у різних ситуаціях спілкування є важливим чинником становлення фахівців різних галузей.

Завдяки активізації самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни “Українська мова за професійним спрямуванням” можна вдосконалити навички міжособистісної комунікації майбутніх офіцерів цивільного флоту, збагатити лексичний запас студентів як вузькопрофесійною лексикою, так і загальнонауковою, покращити вміння використовувати різноманітні синтаксичні конструкції, зокрема складносурядні та складнопідрядні речення, для висловлення складних суджень, уживання фразеологізованих сполук та ідіом.

Метою наступних науково-методичних досліджень слугуватимуть мотиваційні пріоритети майбутніх офіцерів цивільного флоту щодо вибору мови неофіційного міжособистісного спілкування, визначення рівня престижності української мови серед студентів.

Anzhela Svarychevska. Encouraging independent work in the Ukrainian language as a means of improving the language-communicative competence of future civilian fleet officers. The relevance of our article determines the issue of formation and improvement of linguistic and communicative competence of higher educational establishments students of narrow specialties, not yet explored in linguistics. **Aim of investigation.** The article describes the analyze of the methodology for improving the language communication skills of future navy officers and pedagogical prerequisites for stimulating students' independent work in the course “Ukrainian language for professional direction”. **The following methods** are used in the thesis: analysis of scientific and methodological literature to determine the state of development and prospects of the problem under study, compare and generalize the different views and experience of organizing the professional and communicative training of future officers of the civilian fleet; analysis and synthesis of research results, modeling – to identify pedagogical conditions for the development of

linguistic communication competence, pedagogical observation of the educational process. **The scientific novelty** of the research is that the educational and methodological peculiarities of teaching the discipline “Ukrainian language for professional direction” have been established in order to improve the linguistic competence of future officers of the civilian fleet and to stimulate students' independent work. **Conclusions** and generalizations of the research complement the methodical description of the individual effectively use language tools to perform communicative tasks in different communication situations which is an important factor in the development of specialists in different industries. Through the activation of independent work of students in the discipline “Ukrainian language for professional direction” managed to improve the skills of interpersonal communication of future officers of the civilian fleet, to enrich the lexical stock of students, to improve the ability for using a variety of syntactic and constructive structures, language competence of students.

Keywords: language competence, communicative competence, students of non-philological specialties, independent work, Ukrainian.

Сваричевська Анжела – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри соціально-гуманітарних та фундаментальних дисциплін Інституту військово-морських сил Національного університету “Одеська морська академія”. Після захисту кандидатської дисертації “Формування екологічної компетентності майбутніх офіцерів цивільного флоту засобами інтерактивних технологій” за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти продовжує дослідження у галузі методики викладання української мови. Автор понад 25 наукових праць.

Svarychevska Anzhela – PhD of Pedagogical, teacher of the department of social and humanitarian and fundamental disciplines of Naval Institute of National University “Odesa Maritime Academy”. After defending her PhD thesis “Formation of Future Civilian Fleet Officers' Ecological Competence by Means of Interactive Technologies” of specialty 13.00.04 “Theory and Methods of Vocational Training” she continues her research in the field of methodology of the Ukrainian language. Author of more than 25 scientific papers.

Received: 28.01.2020

Advance Access Published: March, 2020

© A. Svarychevska, 2020